

Waar blijf ik met dat licht van mij

Kristin Verellen

“Wat er je ook overkomt, je hebt steeds de keuze tussen een opwaartse spiraal die liefde creëert of de neerwaartse van haat en angst.”

INTERVIEW: KRISTIEN DE WOLF - FOTOGRAFE: JOHAN VAN STEEN - GEDICHTEN: KRISTIN VERELLEN

“De foto’s en gedichten verhouden zich tot elkaar als in een koppel. Elk behoudt zijn autonomie, en tegelijkertijd ontstaat er samen iets dat groter is.”

Op een lentemorgen die er geen is, begeef ik mij op weg om kennis te maken met een bijzondere debutante. Kristin Verellen maakte met *‘Waar blijf ik met dat licht van mij’* weliswaar haar eerste boek, maar zij is wel degelijk een bekende naam, tegen wil en dank wellicht. Het boek is een prachtig vormgegeven bundel op groot formaat. Het bevat gedichten en teksten van Kristin en een uitgebreide reeks foto’s, werk van haar overleden man Johan Van Steen.

Johan Van Steen kwam om het leven bij de aanslagen in de Brusselse metro op 22 maart 2016. Kristin Verellen is de vrouw die hier voor het oog van het hele land op een geheel eigen, kwetsbare en vreedzame manier is mee omgegaan. Ze riep op tot verbondenheid en richtte in de maalstroom van de gebeurtenissen *We Have The Choice* (www.wehavethechoice.com) op, een vrijwillig burgerinitiatief die Cirkels organiseert waar mensen onder professionele begeleiding even kunnen stilstaan en stil worden in deze snelle en harde wereld. De Cirkels zijn een nieuw soort rituelen, zo zeggen de oprichters. Ze bieden een veilige ruimte aan mensen om zichzelf en anderen te ontmoeten over de verschillen heen. Vanuit stilte kan ieder op zijn of haar manier delen wat er op het hart ligt. Er wordt geluisterd voorbij de oordelen die angst ons soms influistert.

En nu is er dus het boek, doordrongen van dezelfde filosofie van openheid en kwetsbaarheid. Uiteindelijk kom ik terecht voor een verborgen, eenvoudig wit huis met een ingetogen tuin eromheen. Kristin doet de deur open. Ze is heel rank. Rustig wijst ze me de weg. Haar blik is open en alert. We nemen plaats in een klein salon met zicht op de tuin. Het is een plek vol kunst, voorwerpen, boeken, cds.

In het boek is rouw een centraal thema, zelfs de fasen van het rouwproces staan erin vermeld. Maar je schrijft ook ‘liefde als de keerzijde van rouw’. Heb jij de boosheid overgeslagen?

Er is veel boosheid geweest. Maar tegen wie heb ik boos te worden? Boosheid op het systeem, niet naar de daders toe. Ik heb altijd het gevoel gehad dat zij een radertje zijn in een groter systeem dat wij ook mee gecreëerd hebben. Wat gebeurde kan alleen gebeuren als mensen door het systeem contact verliezen met hun eigen geweten en daardoor onmenselijk worden. Ik geloof niet dat het kwaad bestaat in één persoon. Je kan niet één persoon demoniseren tot dader. Het is evenmin goed iemand te reduceren tot slachtoffer.

Wanneer iemand een groot onrecht ondergaat en daar boos om wordt, dan begrijpt iedereen dat. Wanneer iemand daar onmiddellijk vreedzaam mee omgaat lijkt het wel wereldnieuws. Kan je ons iets vertellen over het pad dat je hebt afgelegd om te komen tot die open houding, die ook zo sterk in het boek te voelen is?

Mijn eerste studies waren in de literaire richting: Romaanse met specialisatie Italiaanse literatuur. Ik heb veel gelezen. Het artistieke en het schrijven is altijd in mijn wereld geweest. Na mijn studies heb ik eerst gewerkt in de communicatie. In 2006 ben ik met *‘Peel The Onion’* gestart om binnen organisaties aan ontwikkeling en verandering te werken. Na aanvullende studies in systemisch opstellingswerk en psychotherapie heb ik ook met een praktijk geopend waar ik mensen begeleid. In mijn ontdekkingsreis doorheen de literatuur, de organisatiewereld en de menselijke psyche heb ik beetje bij beetje geleerd om de emotionele onderstroom meer te begrijpen en er mee om te gaan. Ik ontdekte hoe emoties bondgenoten zijn die ons richting geven. Dat als je emoties onderdrukt, dit je kan vervreemden van jezelf. Terwijl ze uitdrukken je juist verbindt met anderen en betekenis geeft aan het leven. Het werd deel van mijn professionele expertise. Tegelijkertijd heb ik het emotionele leven dat mezelf en mijn partner aanging altijd meer privé gehouden. Dat was intiem, *sacred*. Ook voor wat betreft dingen die me sterk bewogen had ik het hart niet op de tong.

Toen er gebeurde wat er gebeurde op 22 maart 2016 is er veel veranderd. Het heeft drie dagen geduurd voor we wisten wat er met Johan was gebeurd. Vanaf de eerste avond zijn wij met vrienden samen gaan zitten om terug tot onszelf te komen, te voelen en te delen. Vaak was dit vooral op een stuntelige manier proberen woorden te vinden voor iets dat je bevattingvermogen te boven gaat. Toen heb ik reeds gemerkt dat ik in alle verwarring en verlorenheid plots veel vrijer was om stem te geven aan de dingen die

“Als je in de diepte van je leven terecht komt, kun je niet anders dan daar naar kijken en er iets mee doen.”

me diep van binnen door elkaar schudden. Terwijl ik midden in een maalstroom van emoties was, kon ik erover spreken in contact met anderen. Dat was nieuw, een grote kentering voor mij. Ik voelde ook onmiddellijk wat dat deed met anderen. Ze gingen ook in hun kwetsbaarheid en konden delen. Er ontstond een enorme verbondenheid met elkaar en iets dat ons oversteeg. Het werden erg existentiële momenten, met alle vragen van dien. Als zoiets kan gebeuren van het één moment op het ander, waartoe nodigt het leven mij dan uit, wat heb ik hier te doen?

Op momenten dat je in de diepte van je leven terecht komt en heel veel illusies wegval- len, kun je niet anders dan daar naar kijken en er iets mee doen. Voor mij betekende het dat er ongevraagd beelden, woorden en lucide doorzichten kwamen en die zochten een uitweg. Op die slapeloze nachten ben ik dan beginnen schrijven.

Zijn de gedichten toen reeds ontstaan?

Ja, toen ik besloot om het boek te maken en Johans foto's in de wereld te brengen was het gros van de gedichten al geschreven. Ze zijn dus helemaal niet geschreven op de foto's, ook al is er een mysterieus samenspel als je ze naast elkaar ziet. Voor mij was het schrijven een manier om te behappen en te verwerken, half slaperig en toch wakker.

Is het ook toen dat de Cirkels ontstaan zijn?

Er was geen ondersteuning van de overheid in verband met het trauma van de aansla- gen. Daarom zijn we thuis met een groep vrienden en familie gestart om elke avond een Cirkel te doen. Steeds meer mensen kwamen langs om hun verhaal te vertellen en op verhaal te komen. En toen kwamen er vragen om ook op ander locaties Cirkels te houden. Wij besloten met een aantal bevriende coaches om op de vraag in te gaan. Toen heb ik gemerkt dat het leven me op één of andere manier had voorbereid om dit te doen. Al die jaren in de communicatie kon ik weer gebruiken. Ook mijn ervaring in het bege- leiden van menselijke ontwikkeling en verandering. Ik had veel contacten en snel zicht op hoe een situatie in elkaar steekt en hoe je beweging kunt krijgen waar het vast zit.

Ben je op die manier in een soort zachte leidersrol terecht gekomen?

Willens nillens. Het was niet mijn intentie mijzelf als figuur voorop te stellen, maar zo zitten de media in elkaar. Ze hebben een verhaal en een gezicht nodig. Voor je het weet ben je een publieke figuur. Mocht dit tien of twintig jaar geleden zijn gebeurd, zou ik me daar veel sneller onvrij in hebben gevoeld. Nu, met wat ik heb meegemaakt in mijn leven, kan ik gemakkelijker grenzen stellen en mij er vrijer in opstellen. Dat is wel heel belangrijk voor mij. Dat ik zo authentiek mogelijk kan blijven zien wat de volgende stap is voor mij, telkens kan kijken wat zich aanbiedt en dan spreken en han- delen vanuit wat mij beweegt.

Kan je iets vertellen over de titel van het boek: waar blijf ik met dat licht van mij?

Toen Johan is gestorven was één van de eerste zinnen die naar boven kwam: we heb- ben de keuze. Daar is de naam van de Cirkels op gebaseerd. Ik voelde echt dat wat er je ook overkomt, je steeds de keuze hebt tussen een opwaartse spiraal die liefde creëert of de neerwaartse van haat en angst die meer van hetzelfde brengt. Maar de uitdag- ing is ook om licht en schaduw te omvatten in jezelf. Het gaat er niet om te doen al- sof je geen angst hebt. Ik heb ook angst en ik heb ook woede, maar het gaat erom dit mee te omarmen. Dat inzicht was er toen al. Licht was dus zeker een onderwerp. Het zinnetje 'waar blijf ik met dat licht van mij' komt oorspronkelijk van Hans Andreus. Het balanceert echt tussen hoop en wanhoop. Enerzijds is er die hoop en goesting in het leven, die bij mij altijd weer de bovenhand krijgt. Anderzijds is er ook een weg te zoeken vanuit het verlangen doorheen de donkerte van onze angsten. Het is op het afscheidsprentje van Johan terecht gekomen en vandaar in het boek. Ik twijfelde wel. Het zinnetje zelf is erg mooi en toepasselijk, maar ik heb niets met het gedicht waar het uitkomt. Dat zit nogal in de religieuze sfeer, terwijl ik me wel verbonden voel met het spirituele, maar niet op die manier.

Hoe verhouden de beelden en de gedichten zich tot elkaar in het boek?

Ik vond het belangrijk dat het niet zou lijken alsof de gedichten op de foto's waren geschreven. Johan wou zelfs geen titels. De foto's en beelden staan op zichzelf en

Kopje boven kopje onder

*Op en onder en op en onder
zo glijd ik in vrije slag door mijn dagen
kop op ik hap lucht
laat het leven binnen komen
tot het me onderduwt in een golf
van tranen*

*Kopje boven kopje onder
halsoverkop verleden
niet denken
ademen
ik troost me
zolang het blijft stromen
kan ik terug thuiskomen
ergens in mij is een onderkomen
dat er was voor jij er was*

Niets

Er is niets kleiner dan een mens en iets groter is er niet

Denk je dat daar een grote nood aan is?

Ik denk dat we als samenleving op zoek zijn naar nieuwe manieren om vanuit een 'ik'-cultuur terug meer naar een gemeenschapscultuur te gaan. Hoe kunnen we voorbij onze angsten contact maken met elkaar. Tijdens emotionele momenten die iedereen beroeren is daar een grotere nood en openheid voor. Er is nu ook de technologie die we kunnen gebruiken. Het gebruik ervan is vaak functioneel en mist de emotionele onderlaag, maar kan mensen wel samen brengen als het hart erbij is. Dan krijg je een liefdesbom, even krachtig als echte bommen.

Is het nodig het boek traag te lezen?

Mensen doen ermee wat ze willen. Ik heb al mensen gehoord die de vaste intentie hadden het zo te doen, traag, maar die in één gulp het hele boek hebben uitgelezen. Ik denk dat je het daarna nog kunt terugnemen. Je kan het boek ook gewoon openslaan of afgaan op je gevoel, aan de hand van een titel of een beeld. Dat is ook de reden waarom er achteraan een index is opgenomen van de beelden en de titels.

Het lezen zoekt zijn weg, tussen de beelden, de witruimte, de teksten, net als het schrijven. Sommige mensen zeggen 'dit lijkt over mij te gaan'. Als dat gebeurt, komt er een nieuw creatief proces op gang. Gedichten zijn maar een kier, een deur naar binnen voor de lezer.

de gedichten ook. Het was een zoektocht om tot een echt samenspel te komen. Tegelijk was het ook een rijke ervaring om die samenstelling te doen, een ritueel. Te meer omdat de vormgeving gedaan is door een jeugdviendin uit Catalonië. Katrien Van Steen, ja zelfde achternaam maar geen familie. Zij is hier gekomen op de dag van de aanslagen en is een maand gebleven. Dat was een zegen. Zo kon ik zachtjes bekomen, en vond ik ruimte om te rouwen en schrijven. Ik legde sommige van de gedichten eerst aan haar voor, na elke slaaparme nacht, als een kat die lauwe muisjes brengt. Zij kende Johan en ook reeds iets van zijn fotografie. Het was een prachtig proces om nadien het boek samen met haar te maken. Uiteindelijk verhouden de foto's en de gedichten zich tot elkaar als in een koppel. Elk behoudt zijn autonomie, en tegelijkertijd ontstaat er samen iets dat groter is dan de twee apart.

Er zijn veel zwart-wit beelden.

Er zitten ook een aantal kleurenfoto's in het boek. We hebben zeker niet specifiek voor zwart-wit gekozen, maar vooral gezocht naar een eenheid van sfeer. Er zijn ook veel kleurenfoto's van Johan. Die zijn soms wat anders van toon. Hij heeft ook veel studiowerk, detaillistisch werk dat minder bij de sfeer van het boek aansloot.

Zijn er ook gedichten die het boek niet gehaald hebben?

Ja, zeker, ook daar hebben we dezelfde oefening gemaakt, op zoek naar een mooi geheel. Sommige dingen waren ook erg intiem, kleine kostbare momenten die ik niet wilde vergeten, die ik voor mezelf wilde houden.

Toch zijn er wel dingen die intiem overkomen, vooral de kwetsbare humor, zoals in 'De grote verdwyntruc'.

Ja, dat was typisch Johans humor. Voor anderen kunnen dit metaforen zijn, maar voor ons was het letterlijk. Zoals ook in het gedicht Blijf. Ik zou er in alle talen over gezwegen hebben, maar 6 maanden vòòr de aanslag, hebben we onze relatie gevierd met een groot feest waar wij dingen hebben gedeeld over

ons als koppel. Waar we dankbaar voor waren naar elkaar, wat belangrijk was in onze liefdesrelatie. Misschien was dat wel belangrijk voor wat ererna is gebeurd. We zijn toen in de openheid gegaan. We hebben ons hart geopend voor vrienden en familie, en ervaren wat voor diepe verbinding dat creëert.

Is dit boek ook Johans debuut?

Johan had al een donkere kamer toen ik hem leerde kennen, maar hij was een perfectionist. Hij had professionele apparatuur en sinds een jaar een professionele fotostudio en was er zeer intens mee bezig. Na vele jaren gepassioneerd fotograferen, was hij eindelijk op een punt om naar buiten te komen met zijn werk.

Bij zijn overlijden leek het me natuurlijk om zijn foto's aan de buitenwereld te tonen, eerst in een kleine expo, dan in een tweede grote expo bij Bozar. 'Welke zaal wil je?' zeiden Paul Dujardin en Sofie Lauwers. We kregen met de Ravensteingallerij, een prachtige ruimte voor de foto's en om Cirkels te organiseren voor het grote publiek. Ook dit jaar loopt er tot 3 juni een foto-expo van Johan en van de winnaars van de jaarlijkse Johan Van Steen fotografieprijis. Die wordt ingericht door de scholengroep Brussel in Bozar, naast de Henri Leboeufzaal. Deze foto's zijn ook te koop en de opbrengst gaat naar de werking van de Cirkels van We have the choice.

Het lijkt wel één groot gezamenlijk kunstwerk: de foto's, de Cirkels, nu het boek?

Het ging allemaal zo organisch, op den duur was het een soort co-creatie, die het groter heeft gemaakt dan wij als personen. Ik denk dat het die kwetsbare openheid is, waar ik het daarnaar over had, die gemaakt heeft dat het zo'n breed en diep effect heeft. Zowel de Cirkels als het boek ondersteunen mensen om uit het slachtofferschap te stappen, en hun eigen stem terug te vinden, ongeacht het verlies en de kwetsuren. Zo is het ook in de Cirkels, van zodra iemand aanwezig is met open hart en van daaruit spreekt, begint er iets te resoneren bij de aanwezigen en ontstaat connectie.

Wat brengt de toekomst? Mogen we nog boeken van jou verwachten?

Ik voel dat het allemaal samen hoort, de Cirkels, mijn werk, het schrijven. Het artistieke geeft me zoveel vrijheid. Ik wil verder schrijven, maar ook met tekenen wil ik experimenteren. Iedere kunstvorm doet je nieuwe dingen blootleggen in jezelf in relatie tot de wereld en wat ons overstijgt. Creativiteit maakt het mogelijk om het onuitsprekbare en universele uit te drukken, waar iedereen vrije toegang toe heeft, jijzelf, maar ook de ander. Iedereen kan er iets uithalen, er iets insteken. Meer dan bijvoorbeeld bij spreken in het openbaar. In een gedicht kan ik bij voorbeeld zeggen 'ik weet het niet'. Daar is alleen ervaring, totale openheid.

Dus dat mag ik jou dan wensen, ruimte om te creëren?

Dat mag je me wensen. De ruimte en het lef om te creëren en met open hart verder te leven. ♡

Licht en schaduw

*De aarde draait om zijn as.
Een mensenleven draait om liefde.
Liefde die licht en schaduw omarmt.
Daar begint het, en daar houdt het op.*

Kristin

Dit is een ongewoon eerlijk en intiem boek. De uitgepurde fotografie van Johan Van Steen en de broze poëzie van Kristin Verellen ontroeren diep. Een ontwapenend liefdevol en creatief antwoord op de terreur in de wereld die Johan, levensgezel van Kristin, het leven kostte in Brussel op 22 maart 2016. Dit boek biedt steun en inspiratie om verlies te verwerken, kwetsbaarheid tot kracht te maken, het onnoembare te delen en verdriet om te zetten in iets moois.

€ 24,99 – ISBN 789401450829 – reeds verschenen